

Εχω την τύχη, αλλά πάνω από όλα την τιμή, να είμαι γεννημένος σε έναν από τους πιο ευλογημένους τόπους της Κρήτης. Σε έναν τόπο που αναθράφηκα, που γαλουχήθηκα, που έκανα τα πρώτα μου βήματα και είπα τις πρώτες μου λέξεις. Μεγαλώνοντας σ' αυτόν τον τόπο συναναστράφηκα σπουδαίους ανθρώπους, ανθρώπους με ήθος, με αγνή καρδιά, αξιοπρέπεια και ήθος που πάλευαν να κρατήσουν τα ήθη και τα έθιμα αυτού του τόπου, περήφανοι για τα ένδοξα έργα των προγόνων τους. Δύσκολα ο ποιητής μπορεί να περιγράψει την απaráμιλλη ομορφιά που πλανιέται ανάμεσα στους ελαιώνες που καταλήγουν μέχρι την ακροθαλασσιά, την ομορφιά του σφυρίγματος του αγέρα μέσα στα φαράγγια, το δέος μπροστά στο ηρωικό μοναστήρι του Αρκαδίου. Δύσκολα ο ζωγράφος θα μπορέσει να μεταφέρει στον καμβά του το γαλάζιο του ουρανού, το αντανάκλασμα του ήλιου στους τοίχους των βενετσιάνικων αρχοντικών, το γλαυκό της πεντακάθαρης απέραντης θάλασσας που απλώνεται γύρω μας, και τον γαλήνιο ουρανό του Αυγούστου με την πανσέληνο του. Σας προσκαλώ να έρθετε και να γνωρίσετε από κοντά τον τόπο μας. Να γευτείτε τις ομορφιές του, την ιστορία του, το παραδοσιακό φαγητό του, το κρασί και την τσικουδιά του... Να αισθανθείτε τη φιλοξενία που θα σας δοθεί χωρίς ανταλλάγματα.

*Καλώς ορίζατε στον Δήμο Αρκαδίου, στον τόπο μας... και να 'στε δίγουροι πως θα τον αγαπήσετε
όταν το όπιτι σας!*

ΜΑΝΩΛΑΚΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

Υπάρχουν στιγμές που γυρίζω το νου μου στο παρελθόν και αναπολώ τα περασμένα, τα όμορφα περασμένα... Τις καντάδες στα καλντερίμια για τις όμορφες κοπέλες... τα πανηγύρια να γιορτάζουν την χάρη των Αγίων μας... τις βεγγέρες τα καλοκαιριάτικα βράδια στις γειτονιές παρέα με τα αστέρια...

Βέβαια όλα αυτά δεν απέχουν πολύ με το σήμερα αφού ακόμα και τώρα τα συναντάς κάθε στιγμή, κάθε λεπτό, κάνοντας μια βόλτα στα όμορφα χωριά μας, περπατώντας στα πλακόστρωτα σοκάκια, χαζεύοντας τους κήπους με τα τριαντάφυλλα, τα γιασεμιά και τα αγιοκλήματα πλημμυρισμένα από ευωδιές και ευχές.

Όταν φτάνεις στην πλατεία του χωριού ακούς μαντινάδες χαρισμένες σε σένα από τους θαμώνες του γραφικού καφενείου που φιλόξενα σου προσφέρουν τσικουδιά και ελιές, αγναντεύοντας από το παράθυρο από τη μια τον λεβεντογέννη Ψηλορείτη κι από την άλλη την βαθυγάλαζη απέραντη θάλασσα μέχρι εκεί που φτάνει το μάτι κι όταν όλα γίνουν ένα τότε βγαίνει το ψητό, η ορφή πατάτα και το κατακόκκινο κρασί παρέα πάντα με τον γλυκόλαλο ήχο του λαούτου και της λύρας για ένα γλέντι μέχρι το πρωί.

Για όλα αυτά λοιπόν θέλουμε να σας καλωσορίσουμε στον ΔΗΜΟ ΑΡΚΑΔΙΟΥ με την υπόδεση να περάσετε μαζί μας αξέχαστες στιγμές που θα μείνουν για πάντα στις ψυχές και στις καρδιές σας.

ΠΟΛΙΟΥΔΑΚΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Δ.ΕΠ.ΑΝ.ΑΡ.

Το φυσικό περιβάλλον

Ο Δήμος Αρκαδίου, ένας από τους 11 του Νομού Ρεθύμνης, καταλαμβάνει έκταση 123.027 στρεμμάτων και σύμφωνα με την απογραφή του 2001 έχει πληθυσμό πάνω από 5.800 κατοίκους. Η έδρα του βρίσκεται στο χωριό Άδελε και έχει συγκροτηθεί από τις παρακάτω Κοινότητες: Άδελε, Χαμαλεύρι, Πηγή, Μέση, Παγκαλοχώρι,

Κυριάννα, Χάρκια, Αμνάτος, Έρφοι, Σκουλούφια, Ελεύθερνα, Αρχαία Ελεύθερνα, Πρίνος. Δυτικά συνορεύει με το Δήμο Ρεθύμνης, Ανατολικά με το Δήμο Γεροποτάμου και Νότια με το Δήμο Συβρίτου.

Η κληματσίδα (Clematis cirrhosa), η λαδανία (Cistus creticus), και ο αστύρακας (Styrax officinalis) είναι μερικά από τα φυτά που απαντώνται στην περιοχή του Δήμου Αρκαδίου.

Το δάσος με τις κουκουναριές στην περιοχή του ιστορικού μοναστηριού.

Ο Δήμος Αρκαδίου καθώς εκτείνεται από τα βόρεια παράλια ως τους πρόποδες του Ψηλορείτη, περιλαμβάνει αρμονικά ημιορεινές και πεδινές περιοχές. Το μεγαλύτερο μέρος της έκτασής του καταλαμβάνουν πεδινές περιοχές με κυρίαρχο τον Αδελιανό Κάμπο που εκτείνεται σε μεγάλο μήκος της βόρειας παραλιακής ζώνης και σε αρκετό βάθος προς τα νότια. Τόσο ο Αδελιανός Κάμπος όσο και το μεγαλύτερο μέρος του Δήμου Αρκαδίου είναι εκτάσεις καλλιεργήσιμες που καταλαμβάνονται κυρίως από ελαιώνες. Άλλωστε ο ελαιώνας του Δήμου Αρκαδίου θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους και σημαντικότερους της Μεσογείου. Πέρα από την καλλιέργεια της ελιάς, κυρίως κοντά στην παράλια ζώνη, σημαντική θέση κατέχουν και οι υπαίθριες ή σε θερμοκήπια καλλιεργειές κηπευτικών προϊόντων καθώς και οι αμπελοκαλλιέργειες.

Το τοπίο του Δήμου Αρκαδίου παρουσιάζει πλούτο εναλλαγών που ποικίλει ανάλογα με το υψόμετρο. Στην παραθαλάσσια ζώνη μπορεί να ξεχωρίσει κανείς το κρίνο της θάλασσας (*Pancratium Maritimum*) αλλά και σπάνιους σχηματισμούς της θαμνώδους κενταύριας (*Centaurea spinosa*). Σημαντική είναι η παρουσία της θαλάσσιας χελώνας *Caretta-caretta* που γεννά τα αυγά της στην αμμουδιά. Για την προστασία της γίνεται αξιολογή και συστηματική προσπάθεια.

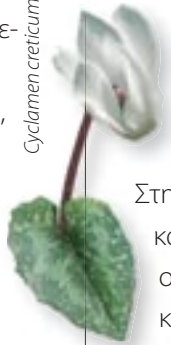
Στη πεδινή ζώνη κυριαρχούν οι ελαιώνες, αλλά και άφθονα είδη από αγρι-

ολούλουδα, όπως η μαντιλίδα (*Crhysanthemum coronarium*), η ανεμώνη (*Anemone coronaria*), και η ακονιζέ (*Inula viscosa*) κ.α.

Στην ημιορεινή ζώνη μεγάλες εκτάσεις καταλαμβάνουν τα φρύγανα, στα οποία απαντάται πλήθος ορχιδεών, και οι θαμνώδεις διαπλάσεις της μεσογειακής μακίας με κυρίαρχα είδη τον πρίνο (*Quercus coccifera*), τη λαδανιά (*Cistus creticus*), και την κουμαριά (*Arbutus unedo*).

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο Αρκαδιώτικο φαράγγι που ξεκινά από τη Μονή Αρκαδίου και μέσα από μια πανέμορφη διαδρομή 2 ωρών περίπου καταλήγει στο χωριό Πίκρης. Στο εξαιρετικού φυσικού κάλλους φαράγγι ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να θαυμάσει αντιπροσωπευτικά είδη της κρητικής χλωρίδας καθώς και απολιθώματα. Η κατάληξη στον Πίκρη με τα υπέροχα βενετσιάνικα κτήρια, αποζημιώνει την κόουραση της πεζοπορίας. Σημαντικό μνημείο της φύσης αποτελεί η Φανταξοσπηλιάρα στον Πρίνο. Το εντυπωσιακό αυτό σπήλαιο έχει συνολικό μήκος 210μ. και περιλαμβάνει 11 αίθουσες δύο από τις οποίες διαθέτουν θαυμαστό σταλακτιτικό και σταλαγματικό διάκοσμο.

Cyclamen creticum

Myrtus comunis

Στο πέρασμα του χρόνου

Στην περιοχή που καταλαμβάνει ο Δήμος Αρκαδίου είναι πλέον αποδεδειγμένη η αδιάλειπτη και συνεχής παρουσία του ανθρώπου σ' όλες τις φάσεις της ιστορίας. Έτσι, ήδη από την Πρωτομινωική περίοδο (2600 – 2000 π.Χ.) μπορούμε να μιλήσουμε βεβαιότητα για ύπαρξη οικιστικών εγκαταστάσεων στις θέσεις Χαμαλεύρι και Πυργί Ελεύθερνας. Ο οικισμός Χαμαλευρίου εξακολουθεί να υπάρχει και κατά τη Μεσομινωική περίοδο (2000 -1600 π.Χ.). Κατά την Υστερομινωική (1600 – 1100 π.Χ.) έχουν αποκαλυφθεί ίχνη κατοίκησης στη θέση Περιστερές Ελεύθερνας, ενώ η Φανταξοσπηλιάρα στην περιοχή Πρίνου θα πρέπει να χρησιμοποιείτο ως χώρος λατρείας. Από την Πρωτογεωμετρική εποχή (1100-900 π.Χ.) αρχίζει να αναδεικνύεται η σπουδαία πόλη Ελεύθερνα η οποία θα εξακολουθήσει να δίδει δείγματα της ασταμάτητης καλλιτεχνικής της εξέλιξης σ' όλες τις επόμενες φάσεις του αρχαίου κόσμου: τη γεωμετρική (900-650

Πήλινο ειδώλιο θεάς με υψωμένα χέρια από το Παγκαλοχώρι. Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου.

π.Χ.), την αρχαϊκή (650-500 π.Χ.), την κλασική (500- 330 π.Χ), την ελληνιστική (330 – 67 π.Χ) και τη ρωμαϊκή (67 π.Χ. - 323 μ.Χ.) .

Κατά την Α' Βυζαντινή περίοδο, το 535 μ.Χ. η Ελεύθερνα γίνεται έδρα Επισκοπής. Στα χρόνια που ακολούθησαν, της Αραβοκρατίας (824 μ.Χ.- 961 μ.Χ.), της Β' Βυζαντινής περιόδου (961 - 1210 μ.Χ.) και της

Βενετοκρατίας (1211 - 1669) η ζωή στην περιοχή που σήμερα καταλαμβάνει ο Δήμος Αρκαδίου συνεχίζονταν κανονικά ακολουθώντας τις εξελίξεις και παρουσιάζοντας χωρίς διακοπή θαυμάσια δείγματα της τέχνης και του πολιτισμού κυρίως της περιόδου της Κρητικής Αναγέννησης. Τον 14ο ή 15ο αιώνα ιδρύθηκε η Μονή Αρκαδίου που έμελλε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας με κορύφωση το ολοκαύτωμα του 1866 που καθιέρωσε το Αρκάδι ως παγκόσμιο σύμβολο ηρωισμού. Μετά την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και

την περίοδο της ονομαζόμενης Κρητικής Πολιτείας, ακολούθησε η ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα το 1913 και η συμμετοχή της στο εξής στην εξέλιξη της εθνικής ιστορίας με σκληρούς αγώνες, όπως αυτοί κατά των Γερμανών κατακτητών που εξαφάνισαν πολλά από τα χωριά της κρητικής υπαίθρου ανάμεσα στα οποία και αρκετά της περιοχής του Δήμου Αρκαδίου.

Τοιχογραφία από την βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο ομώνυμο χωριό.

Λεπτομέρεια από σχέδιο του Fr. Basilicata, 1618.

Η Μονή Αρκαδίου σε ακουαρέλα του Edward Lear, 1876.

Ελεύθερνα

Οι ανασκαφικές έρευνες που ξεκίνησαν από το Πανεπιστήμιο Κρήτης το 1985 στην περιοχή των σύγχρονων χωριών Ελεύθερνα και Αρχαία Ελεύθερνα, έφεραν στο φως σπουδαία τμήματα της αρχαίας πόλης. Το αρχαιολογικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται σ' ένα λόφο ανάμεσα σε δύο συγκλίνοντες χείμαρρους. Στη θέση «Ορθή Πέτρα» (δυτική πλευρά λόφου), ο καθηγητής Ν. Σταμπολίδης έχει αποκαλύψει νεκρόπολη των γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων καθώς και ελληνιστικά και ρωμαϊκά κτίρια που οικοδομήθηκαν πάνω στα προγενέστερα. Στη θέση «Πυργί» (κορυφή λόφου) ο καθηγητής Αθ. Καλπαξής ανέσκαψε τον πυρήνα του οικισμού και στη θέση «Κατσιβελος» (ανατολική πλευρά

λόφου) ο καθηγητής Π. Θέμελης έφερε στο φως μέρος του οικισμού που περιλαμβάνει ελληνιστικούς τοίχους, ρωμαϊκά κτήρια, λουτρά καθώς και παλαιοχριστιανική βασιλική με ψηφιδωτό διάκοσμο (κάτω).

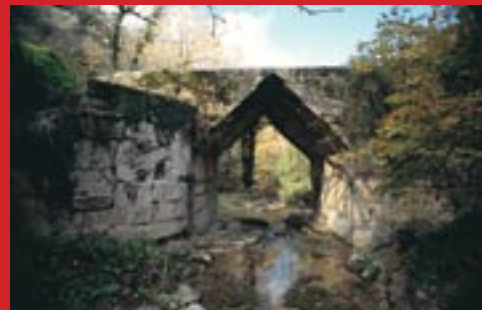
Από πάνω προς τα κάτω

Από τις ανασκαφές στη θέση «Ορθή Πέτρα».

Στα βόρεια της αρχαίας πόλης ακολουθώντας το ρέμα που περνά δυτικά του λόφου Πυργί βρίσκεται γέφυρα ελληνιστικών χρόνων.

Στην περιοχή της Ελεύθερνας αξίζει να επισκεφθεί κανείς τον οχυρωματικό πύργο που βρίσκεται στο λόφο και ο οποίος θα πρέπει να χρησιμοποιήθηκε από τα ελληνιστικά έως και τα βυζαντινά χρόνια.

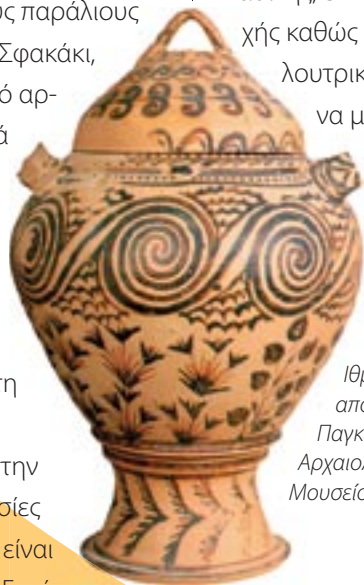
Κατω: Η ανασκαφή στη θέση «Κατσιβελος».

Σταυρωμένο - Χαμαλεύρι - Παγκαλοχώρι

Η περιοχή που ορίζεται από τα μεσόγεια χωριά Χαμαλεύρι, Παγκαλοχώρι και από τους παράλιους οικισμούς Σταυρωμένο και Σφακάκι, περιλαμβάνει ένα σημαντικό αρχαιολογικό χώρο, σημαντικά τμήματα του οποίου έχει φέρει στο φως η σκαπάνη της ΚΕ' Εφορείας Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων. Η ονομασία Άριον ή Άγριον που διασώθηκε ως τη Βυζαντινή εποχή, δεν αποκλείεται να αντιστοιχούσε στην περιοχή αυτή. Άλλες ονομασίες που επίσης έχουν προταθεί είναι Παντομάτριον και Αλλαρία. Εκτός

Ϊθμοπυξίδα από τάφο στο Παγκαλοχώρι. Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου

από τις οικιστικές εγκαταστάσεις μινωικής εποχής που έχουν έρθει στο φως στους λόφους του Χαμαλευρίου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αποκάλυψη βιοτεχνικής εγκατάστασης παραγωγής αιθέριων ελαίων στην ίδια περιοχή. Νεκροταφεία κλασικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής καθώς και εντυπωσιακό ρωμαϊκό λουτρικό συγκρότημα, είναι ορισμένα μόνο από τα ευρήματα των ιστορικών χρόνων κυρίως στην παράλια ζώνη Σφακάκιου-Σταυρωμένου.

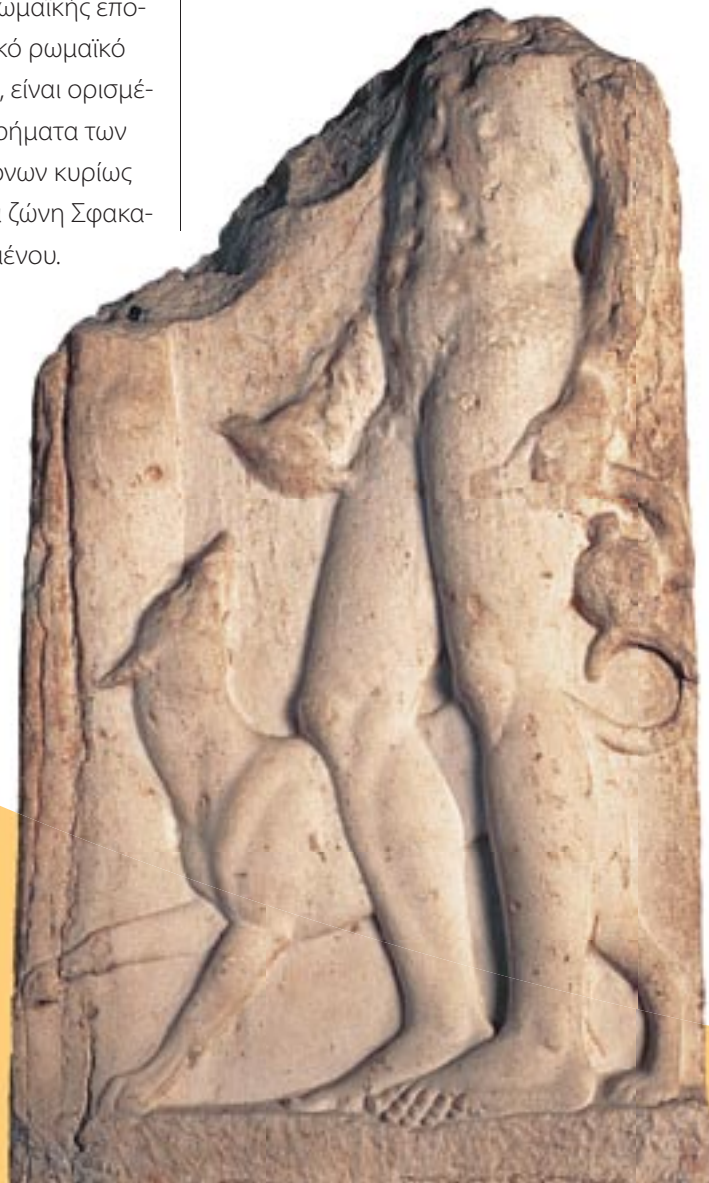
Λάρνακα, 14ος αι. π.Χ.

Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη του 5ου αι. π.Χ. με παράσταση νεαρού κυνηγού, που βρέθηκε το 1918 στη θέση Παλαιόκαστρο.

Χαμαλεύρι. Ελαιοτριβείο ρωμαϊκών χρόνων (2ος-3ος αι. μ.Χ.).

Μονή Αρκαδίου

Στις βορειοδυτικές υπώρειες του Ψηλορείτη, σε υψόμετρο σχεδόν 500 μέτρων, βρίσκεται η Ιερά Μονή Αρκαδίου. Σύμφωνα με την παράδοση την Ι.Μ. Αρκαδίου θεμελίωσε ο Αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ηράκλειος, ενώ η ανοικοδόμησή της έγινε από τον αυτοκράτορα Αρκάδιο τον 5ο αι. μ.Χ. από τον οποίο πήρε και τον όνομά του το μοναστήρι. Η επιστημονική ωστόσο άποψη υποστηρίζει ότι τόσο η ίδρυση όσο και η ονοματοθεσία του μοναστηριού θα πρέπει να οφείλονται σε κάποιον μοναχό Αρκάδιο. Σύμφωνα με επιγραφή, ο δίκλιτος ναός του Αγίου Κωνσταντίνου και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα ανηγέρθη το 1587. Αποτελεί επομένως έργο της βενετοκρατίας, όπως φαίνεται και από την πληθώρα στοιχείων αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής. Το καθολικό είναι τοποθετημένο στο κέντρο της τετραγωνικής κάτοψης του συγκροτήματος περιμετρικά του οποίου αναπτύσσονται τα κελιά και οι βοηθητικοί χώροι του Μοναστηριού. Το γεγονός που χωρίς αμφιβολία έγινε η αιτία να καθιερωθεί η

Μονή Αρκαδίου ως ιστορικό σύμβολο ήταν η επανά-

Απεικόνιση της πολιορκίας του Αρκαδίου και της έκρηξης της πυριτιδαποθήκης (Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

Το Ιερό λάβαρο της επανάστασης καθώς και άλλα κειμήλια της μονής, όπως εκκλησιαστικά σκεύη, χρυσοκέντητα άμφια και όπλα φυλάσσονται στο μουσείο του μοναστηριού.

σταση του 1866-1869 κατά την οποία ο Κωστής Γιαμπουδάκης από το χωριό Άδελε έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη όπου ήταν συγκεντρωμένοι οι πολιορκημένοι και ανατίναξε ολόκληρο το Μοναστήρι μετατρέποντάς το σε αιώνιο σύμβολο ελευθερίας.

Επιμέρους αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες μαρτυρούν τη σχέση του αρχιτέκτονα του Αρκαδίου με αρχιτέκτονες της αναγέννησης όπως ο Sebastiano Serlio και ο Andrea Palladio.

Εξερευνώντας τα χωριά του Αρκαδίου

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 1.

Αδελιανός Κάμπος - Άδελε - Αγία Τριάδα - Χάρκια - Καβούσι - Αρκάδι - Αμνάτος - Αστέρι - Χαμαλεύρι - Σταυρωμένος

Ο Αδελιανός Κάμπος με τα μεγάλα υπερπολυτελή ξενοδοχεία.

αποδεικνύοντας ότι πληρούν σημαντικό αριθμό προϋποθέσεων που σχετίζονται με την καθαριότητα, την οργάνωση και την ασφάλεια τους.

Από κομβικό σημείο με σήμανση στα ανατολι-

κά του Αδελιανού κάμπου, ακολουθούμε την παράκαμψη δεξιά που οδηγεί στο χωριό Άδελε. Ο

επαρχιακός δρόμος διασχίζει τους περίφημους ελαιώνες της περιοχής και μετά από 2 χιλιόμετρα φθάνει στο Άδελε, την έδρα του Δήμου Αρκαδίου. Σχετικά με την ονομασία του χωριού έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Άλλοι υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τη λέξη άδηλο, ή από το όνομα Άδολος και άλλοι ότι έχει αραβική προέλευση. Σποραδικές αρχαιολογικές έρευνες που έχουν γίνει στην περιοχή, έχουν αποδείξει τη συνεχή κατοίκησή της από την αρχαιότητα. Για παράδειγμα, ο θο-

Διαβατικό κοντά στην εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα στο Άδελε.

Παραδοσιακό υφαντικό εργαστήριο.

λωτός τάφος στη θέση «Νταμουρού» και η οικιστική εγκατάσταση στη θέση «Πύργος» μαρτυρούν ότι η περιοχή κατοικείται από την μινωική τουλάχιστον εποχή. Ο σημερινός επισκέπτης του νοικοκυρεμένου αυτού χωριού γρήγορα διαπιστώνει ότι ο κεντρικός οικιστικός πυρήνας του ανάγεται στην εποχή της βενετοκρατίας. Τη «φρουριακού τύπου» αρχιτεκτονική του μαρτυρούν, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, τα δύο «διαβατικά» στην πλατεία της εκκλησίας του Αγίου Παντελεήμονα που ενδεχομένως αποτελούσαν τις μεσαιωνικές πύλες του. Εκτός από την ομορφιά του, το Άδελε φημίζεται και για την φιλοξενία του την οποία μνημονεύει με ενθουσιασμό ο περιηγητής C.R. Scott που πέρασε από εκεί το 1834. Η έμφυτη κοινωνικότητα των Αδελιανών χωρίς αμφιβολία ενισχυόταν και από την ευημερία τους που βασιζόταν στην καλλιέργεια της ελιάς. Σήμερα, ο ελαιώνας του Δήμου Αρκαδίου είναι ένας από τους μεγαλύτερους της Μεσσηνίας και παράγει όχι μόνο μεγάλη ποσότητα αλλά και εξαιρετικής ποιότητας ελαι-

Κωστής Γιαμπουδάκης, ο πυρπολητής του Αρκαδίου.

όλαδο.

Το Άδελε είναι η γενέτειρα του Κωστή Γιαμπουδάκη, του ήρωα που σύμφωνα με την παράδοση έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη του Αρκαδίου προκαλώντας το ηρωικό ολοκαύτωμα του μοναστηριού. Αξίζει ν' αναζητήσουμε το σπίτι του μέσα στα στενάκια του χωριού και να σταματήσουμε στην προτομή του που κοσμεί τον αύλειο χώρο του Δημαρχείου.

Έξω από το χωριό, στη θέση «Σαρακίνα» βρίσκεται και το μνημείο των 18 εκτελεσθέντων από τους Γερμανούς Αδελιανών. Περίπου 200 μέτρα έξω από το Άδελε στρίβουμε δεξιά προς Αγία Τριάδα. Για μια ακόμα φορά έχουμε την ευκαιρία να διασχίσουμε ένα τμήμα του απέραντου ελαιώνα της περιοχής πριν φθάσουμε σε 2,5 χιλ. περίπου στο νέο οικισμό της Αγίας Τριάδας με τις βίλες και τα ξενοδοχεία.

Η θέση του νέου οικισμού εξασφαλίζει εντυπωσιακή θέα στο απέναντι ύψωμα όπου βρίσκεται ο παλιός οικισμός, η Santa Trinita, όπως την ονόμαζαν οι Ενετοί. Η Αναγεννησιακή εκκλησία της Αγίας Τριάδας, απ' όπου και το όνομα του χωριού,

Η Αναγεννησιακή εκκλησία της Αγίας Τριάδας.

Το όμορφο χωριό της Αγίας Παρασκευής που δεσπόζει στα χείλη ενός μικρού φαραγγιού. Μπορούμε να το επισκεφθούμε με μια μικρή παράκαμψη λίγο πριν το Άδελε.

Η Αγία Τριάδα.

Η εκκλησία της Αγίας Άννας στα Χάρκια.

στρίβουμε δεξιά και ακολουθούμε το δρόμο προς Χάρκια με κατεύθυνση προς τα νότια. Ενώ προχωρούμε μέσα στους ελαιώνες, περίπου 1/1,5 χιλ. μετά την Αγία Τριάδα, το τοπίο ξαφνικά μεταμορφώνεται. Τη θέση που είχαν οι ελιές και οι καλλιεργημένοι αγροί, παίρνουν τώρα απέραντες βραχώδεις εκτάσεις. Παρακολουθώντας το επιβλητικό και άγριο αυτό τοπίο φθάνουμε μετά από 5,5, περίπου χιλ. στο χωριό Χάρκια που αναφέρεται από τον Barozzi ως Charchia ήδη από το 1577. Το 1881

αναφέρεται ως Χάρκεια και από το 1920 ως Χάρκια. Σύμφωνα με ορισμένους η ονομασία πιθανόν προέρχεται από τη λέξη Χαλκείον ή Χαρκείον (=σιδηρουργείο ή χαρκιδιό). Πολύ πιθανή ακούγεται εξάλλου η ερμηνεία που συνδέει το όνομα με τα «χαράκια» (=βραχώδεις και κακοτράχαλες τοποθεσίες), μια και η πρόσβαση εδώ γίνεται από ανάλογες περιοχές. Το ίδιο το χωριό, μικρό και σχετικά απομονωμένο, διαθέτει τη γοητεία της δύνα-

δεσπόζει στην κεντρική του πλατεία. Είναι δίκλιτη και εκτός από την Αγία Τριάδα είναι ακόμα αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο.

Χτισμένο μέσα στους ελαιώνες, το γραφικό αυτό χωριό γνώρισε χρυσές εποχές ελαιοπαραγωγής, όπως μαρτυρούν και οι πολυάριθμοι ελαιόμυλοι του. Αξίζει να περιδιαβούμε τα γραφικά δρομάκια, για να θαυμάσουμε τα βενετσιάνικα κτήρια.

Σ' αυτά κατοίκησαν αργότερα Τούρκοι, ένας από τους οποίους ήταν και ο μεγαλοκτηματίας Αγάς Αλμπάνης. Η κατοικία του σώζεται και κατοικείται ακόμα και σήμερα. Μέσα από την Αγία Τριάδα

Η αριά (*Quercus ilex*).

μης και της αυτάρκειας. Στο εσωτερικό η εκκλησία της πολιούχου του Αγίας Άννας και απ' έξω ο μεγάλοπρεπος δρυς που έχει χαρακτηριστεί «μνημείο της φύσης». Στη νότια έξοδο του ένα καλαίσθητο ηρώο διακονίζει τη μνήμη των ηρωικών προγόνων του χωριού. Συνεχίζουμε με κατεύθυνση προς τα ανατολικά και διασχίζοντας τα επιβλητικά υψίπεδα της περιοχής φθάνουμε μετά από 3,5 χιλ. περίπου στο χωριό Καβούσι. Το όνομα του προέχεται από τη λέξη Κανουζ που θα πει πηγή, ενώ από το 1577 αναφέρεται από τον Barozzi ως Canussi. Στο όμορφο αυτό χωριό πρέπει να επισκεφθούμε τη εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου που χρονολογείται από την εποχή της βενετοκρατίας. Είναι

Το Καβούσι.

Αγιοθύριδο στην εκκλησία του Αγ. Ιωάννη στο Καβούσι.

συντηρημένη και η καμπάνα της προέρχεται από το Τριέστι. Βγαίνοντας από το χωριό, παραπλεύρως του δρόμου αξίζει να θαυμάσουμε το σπάνιο δάσος από Αριές, ένα είδος βελανιδιάς που κοσμεί και δίνει ανάσα στο άγριο τοπίο της περιοχής. Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας προς τα ανατολικά, για να φθάσουμε μετά από 3 περίπου χιλ. σε κομβικό σημείο που οδηγεί δεξιά στο Αμάρι και αριστερά στην περιοχή του Αρκαδιού. Στριβουμε αριστερά και μετά από 1/1,20 χιλ, αφού περάσουμε το δάσος με τις τεράστιες κουκουναριές, φθάνουμε στην ιστορική Μονή Αρκαδιού. Φεύγουμε από το μοναστήρι ακολουθώντας το δρόμο προς Αμνάτο. Κινούμαστε προς τα βόρεια ακολουθώντας τη ροή του πανέμορφου Αρκαδιώτικου φαραγγιού και μετά από 3,5 χιλ. φθάνουμε στο χωριό Αμνάτος. Η μοναδική θέση της πάνω σε ύψωμα με πανοραμική θέα προς το Ρέθυμνο καθώς και η πλούσια βλάστηση της περιοχής, γοήτευσε τους ανθρώπους ήδη από την αρχαιότητα. Αυτό μαρτυρεί η εύρεση επιγραφής όπου αναφέρεται το τοπωνύμιο «(Αμν)ατος», καθώς και η υπόθεση ορισμένων ερευνητών ότι σ' αυτήν ακριβώς την περιοχή θα πρέπει να υπήρχε αρχαία πόλη με το όνομα Τρίποδος. Χωρίς αμφιβολία μέγιστη άνθιση γνώρισε το χωριό κατά τη

βενετοκρατία, οπότε και αναφέρεται ως Αμνατο. Αυτό μαρτυρεί ο φρουριακός τύπου πολεοδομικός ιστός καθώς και τα μοναδικά βενετσιάνικα κτήρια με κορυφαίο το μέγαρο των Sanguinazzo. Στο τριγωνικό θύρωμα του σπουδαίου αυτού σπιτιού υπήρχε ο θυρεός της οικογένειας, ο αετός και το επίγραμμα: *Initium sapientiae timor Domini* (= Αρχή Σοφίας φόβος Κυρίου).

Αργότερα, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το χωριό κατοικήθηκε από Οθωμανούς που θα πρέπει να είχαν χτίσει τζαμί με μινaré, όπως μαρτυρεί στις περιγραφές του ο περιηγητής Pashley. Από την ίδια εποχή έχουν εντοπισθεί ερείπια τούρκικου πύργου έξω από το χωριό. Στα νεότερα χρόνια φιλοξένησε την περίφημη «Σχολή Αρκαδίου», όπου φοιτούσαν οι Μοναχοί της Ιεράς Μονής. Η Αμνάτος σχετίζεται στενά και με το ολοκαύτωμα του Αρκαδιού μια και οι πιο πολλοί από τους κατοίκους της βρισκόταν στο μοναστήρι την τραγική εκείνη ώρα. Ανάμεσά τους η ηρωίδα Χαρίκλεια Δασκαλάκη ή Δασκαλοχαρίκλεια με τους τρεις γιούς της. Προς τιμήν της αλλά και όλων των πεσόντων Αμνατσανών, περήφανοι οι απόγονοί τους, έστησαν μνημείο στο κέντρο του χωριού. Αξίζει να επισκεφθούμε το Λαογραφικό Μουσείο καθώς και

Το Σχολικό Μουσείο Αμνάτου

Το Λαογραφικό Μουσείο της Αμνάτου.

Το αναγεννησιακό θύρωμα στο μέγαρο των Sanguinazzo.

Πάνω: Τμήμα της Λαογραφικής Συλλογής στο Αστέρι. Κάτω: Επαναστάτες του 1912 από το Αστέρι. Επιχρωματισμένη φωτογραφία από την Συλλογή.

το «Δημοτικό Μουσείο Ιστορίας Ελληνικής Εκπαίδευσης».

Αφήνουμε την Αμνάτο ακολουθώντας το δρόμο που ξεκινά μέσα από το χωριό με κατεύθυνση προς τα βόρεια. Μετά από 3,80 χιλ. φθάνουμε σε κομβικό σημείο που αριστερά οδηγεί στη Λούτρα και δεξιά

στη Βιράν Επισκοπή. Συνεχίζουμε προς τα βόρεια, για να φθάσουμε μετά από 1 περίπου χιλ. στο Αστέρι. Το όμορφο αυτό χωριό, χτισμένο σε ύψωμα και σε μέρος της πλαγιάς του Αρσανιώτικου χειμάρρου που περνάει από τα δυτικά του, σήμερα κατακλύζεται από πολυτελείς βίλες. Στο χωριό έχει ανεγερθεί μνημείο για τους πεσόντες στη γερμανική αντίσταση. Συνεχίζοντας ακόμα προς βόρεια, μετά από 500 περίπου μέτρα φθάνουμε στο Χαμαλεύρι, ένα χωριό που αναφέρεται με το όνομα Chamalevri ήδη από το 1577. Οι μεσόγειοι οικισμοί Αστερίου και Χαμαλευρίου και ο παραλιακός οικισμός του Σταυρωμένου προς τον οποίο κατηφορίζουμε και φθάνουμε μετά από 1,5 χιλ. περίπου, αποτελούν μία εκτεταμένη αρχαιολογική περιοχή. Εκτός από τους αρχαιολογικούς χώρους, στο Σταυρωμένο αξίζει να επισκεφθεί κανείς το Μνημείο Αυστραλών και Ελλήνων πολεμιστών που έπεσαν στον αγώνα κατά των Γερμανών.

Το Μνημείο Αυστραλών και Ελλήνων πολεμιστών στο Σταυρωμένο.

Ο ανακαινισμένος ενετικός πύργος στο Χαμαλεύρι.

Τα ρωμαϊκά λουτρά στο Σταυρωμένο.

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 2.

Αδελιανός Κάμπος – Πηγιανός Κάμπος – Πηγή – Λούτρα – Πίκρης – Ρούπες – Σκουλούφια – Έρφοι – Πρίνος – Σκαλέτα

Περίπου 1 χιλ. ανατολικότερα του Αδελιανού Κάμπου βρίσκεται ο Πηγιανός Κάμπος. Πρόκειται για μία μεγάλη, παραλιακή έκταση μήκους περίπου 3χιλ. και πλάτους περίπου 2χιλ. που φθάνει μέχρι το ύψος του χωριού Πηγή στα νότια. Η εύφορη αυτή περιοχή αυτή περιλαμβάνει καλλιεργήσιμες εκτάσεις οπωροκηπευτικών και δημητριακών καθώς και ελαιώνες. Η τουριστική ανάπτυξη είναι έντονη στο παράλιο τμήμα με τις αμμουδερές παραλίες, ενώ στα μεσόγεια ανεγείρονται όλο και περισσότερες πολυτελείς κατοικίες. Στο 8ο χιλ. της παλαιάς εθνικής οδού

Γραφικό δρομάκι στην Πηγή.

Ρεθύμνου - Ηρακλείου βρίσκεται διασταύρωση δεξιά που οδηγεί στο χωριό Πηγή. Ακολουθούμε το δρόμο αυτό και μετά από διαδρομή περίπου 2 χιλ. μέσα από ελαιώνες, βρισκόμαστε στην Πηγή που ως οικισμός με το ίδιο όνομα (Pigi) αναφέρεται ήδη από τις ενετικές απογραφές του 16ου και του 17ου αιώνα. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές το όνομα προέρχεται από την ύπαρξη κάποιας πηγής δίπλα στον ποταμό «Πηγιανός» ή «Πήγιο», που καταστράφηκε από σεισμό και στέρεψε. Το νοικοκυρεμένο και με πλούσια βλάστηση αυτό χωριό υπερφανεύεται για τους προγόνους του, όπως ο διάσημος λογοτέχνης Παντελής Πρεβελάκης και ο ηγούμενος του Αρκαδίου Διονύσιος Ψαρουδάκης. Το σπίτι του Πρεβελάκη

θα το βρούμε καθώς περιδιαβαίνουμε τα γραφικά σοκάκια του χωριού, ενώ στην ανατολική είσοδό του, θα δούμε τις

Centaurea spinosa. Ένα από τα όμορφα και σπάνια φυτά του Πηγιανού Κάμπου.

Η Πηγή. Στην γύρω περιοχή κυριαρχούν οι ελαιώνες.

προτομές του ηγού-
μενου Ψαρουδάκη
και του Ενωμα-
τάρχου Νικόλαου
Γιαπιντζάκη που
εκτελέσθηκε από
τους Γερμανούς. Η
καλαίσθητη πλατεία
του χωριού κοσμή-
ται από το Ηρώο
των πεσόντων
Πηγής και Αγίου

*Το Ηρώο των
πεσόντων στη Πηγή.*

Δημητρίου στις μεγάλες μάχες του 20ου
αι. Αξίζει να βγούμε λίγο από το χωριό και
να αναζητήσουμε την εκκλησία του Αγίου
Νικολάου του Νίσπιτα. Βρίσκεται στα ΒΔ
του χωριού και πρόκειται για μονόχωρη
βυζαντινή εκκλησία του 14ου αι. στο
εσωτερικό της οποίας σώζονται υπολείμ-
ματα τοιχογραφιών. Επιστρέφουμε στην
επαρχιακή οδό Πηγή- Αρκάδι και συνεχι-
ζουμε ανατολικά για ακόμα 1,5
μ., οπότε φθάνουμε στη

*Λεπτομέρεια τοιχογραφίας από τον Άγιο Νικόλαο.
Ξεχωρίζει το ανάγλυφο φωτιστό φανο.*

Λούτρα που αναφέρεται με το ίδιο όνομα
(Lutra) στις βενετσιάνικες πηγές του 16ου
αι. Σε ανάλογες πηγές το βρίσκουμε και ως
Lustra ή Lucia. Το χωριό κατοικήθηκε από
πολλούς Οθωμανούς που αντικαταστά-
θηκαν το 1922 από Μικρασιάτες. Αξίζει να
περιηγηθούμε στα όμορφα σοκάκια του
χωριού με τα πέτρινα σπίτια και τα ολάν-
θιστα μπαλκόνια. Μπορούμε να σταθούμε
στην κρήνη με την τούρκικη επιγραφή και
στο σπίτι του Ηλία Σπαντιδάκη, ηγέτη του
εργατικού συνδικάτου Ανθρακωρύχων
στο Κολοράντο της Αμερικής που έμεινε
στην ιστορία με το όνομα Λούης Τίκας.
Έξω από το χωριό, μικρό μονοπάτι οδηγεί
σε ένα εξαιρετικής γραφικότητας σημείο
με την εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα

Πάνω: Ο Άγιος Παντελεήμονας στη Λούτρα.

Κάτω: Δρομάκι στη Λούτρα.

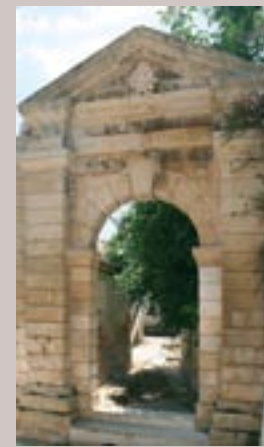
Λούτρα, το σπίτι του Λούη Τίκα.

και το μνημείο των 10 εκτελεσθέντων από τους Γερμανούς Λουτριανών. Μέσα από το χωριό ακολουθούμε το δρόμο που με κατεύθυνση προς τα ανατολικά οδηγεί στη Βιράν Επισκοπή. Σε 3 περίπου χιλ. φθάνουμε σε κόμβο και στρίβουμε δεξιά προς Πίκρη (όχι προς Βιράν Επισκοπή). Προχωράμε περίπου 1 χιλ. και στρίβουμε αριστερά. Ο όμορφος αυτός επαρχιακός δρόμος

που περνά μέσα από ελαιώνες και διασχίζει μικρό φαραγγάκι, σε 2,5 χιλ. μας οδηγεί στο εξαιρετο χωριό Πίκρης. Το χωριό που αναφέρεται ως Picri ήδη από τον 16ο αιώνα, είναι χτισμένο μέσα στο Αρκαδιώτικο φαράγγι. Η φυσική του ομορφιά λόγω της οργιώδους βλάστησης ευνοείται από το πέρασμα του ποταμού Άριου ή Αρκαδιώτη που έδωσε ζωή στο χωριό ποτίζοντας

τα χωράφια και κινώντας τους πολυάριθμους νερόμυλους του. Ο Πίκρης είναι ένα βενετσιάνικο χωριό με πολλά μεγαλόπρεπα αρχοντικά. Χωρίς αμφιβολία αξίζει να περπατήσουμε στα γραφικά

Το εντυπωσιακό βενετσιάνικο θύρωμα στον Πίκρη.

στενάκια, να περάσουμε κάτω από τα θολωτά διαβατικά και να επισκεφθούμε τη βίλλα Clodio με το εντυπωσιακό θύρωμα και το ενεπίγραφο αέτωμα που φέρει χρονολογία 1610. Ο κοιμητηριακός ναός του χωριού είναι επίσης βενετσιάνικος και διασώζονται υπολείμματα τοιχογραφιών. Αφήνουμε τον Πίκρη και συνεχίζουμε τη διαδρομή μας με κατεύθυνση προς τα ΝΑ. Σε 1,5 χιλ. φθάνουμε στις Ρούπες με τα νοικοκυρεμένα σπίτια και τις ολάνθιστες αυλές. Συνεχίζουμε προς τα βόρεια σε 1,5 χιλ. βρισκόμαστε σε διασταύρωση, που δεξιά οδηγεί σε 1 χιλ. στα Σκουλούφια. Αν θέλουμε, πριν πάμε

Διαβατικό στον Πίκρη.

Ο Πίκρης.

Δρομάκι στις Ρούπες.

Σκουλούφια.

Πάνω: Η αναπαλαιωμένη φάμπρικα.

Δεξιά: Η γραφική περιοχή Καβούσι.

Ο αίγαγρος (*Capra aegagrus cretica*) αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό είδος της κρητικής πανίδας. Το μοναδικό σημείο στο οποίο κυκλοφορεί πλέον ελεύθερος είναι το φαράγγι της Σαμαριάς.

Κάτω: Η εκκλησία του Αγ. Ιωάννη στους Έρφους.

Δεξιά: Τοιχογραφία από την ίδια εκκλησία.

στα Σκουλούφια συνεχίζουμε ευθεία, για να επισκεφθούμε τον εγκαταλελειμμένο οικισμό Ρουσουναύλι. Θα είμαστε τυχεροί αν βρεθούμε εδώ στις 29 Αυγούστου οπότε γιορτάζεται ο πολιούχος Άγιος Ιωάννης ο Ρηγολόγος. Επιστρέφουμε στη διασταύρωση για Σκουλούφια. Το χωριό αυτό που στις πηγές του 15ου και 16ου αι. αναφέρεται ως *Spilufia*, ήταν η γενέτειρα της Ελένης Βολανοπούλας, μητέρας του Διοικητή της Κρήτης Βελή Πασά. Εδώ θα δροσιστούμε

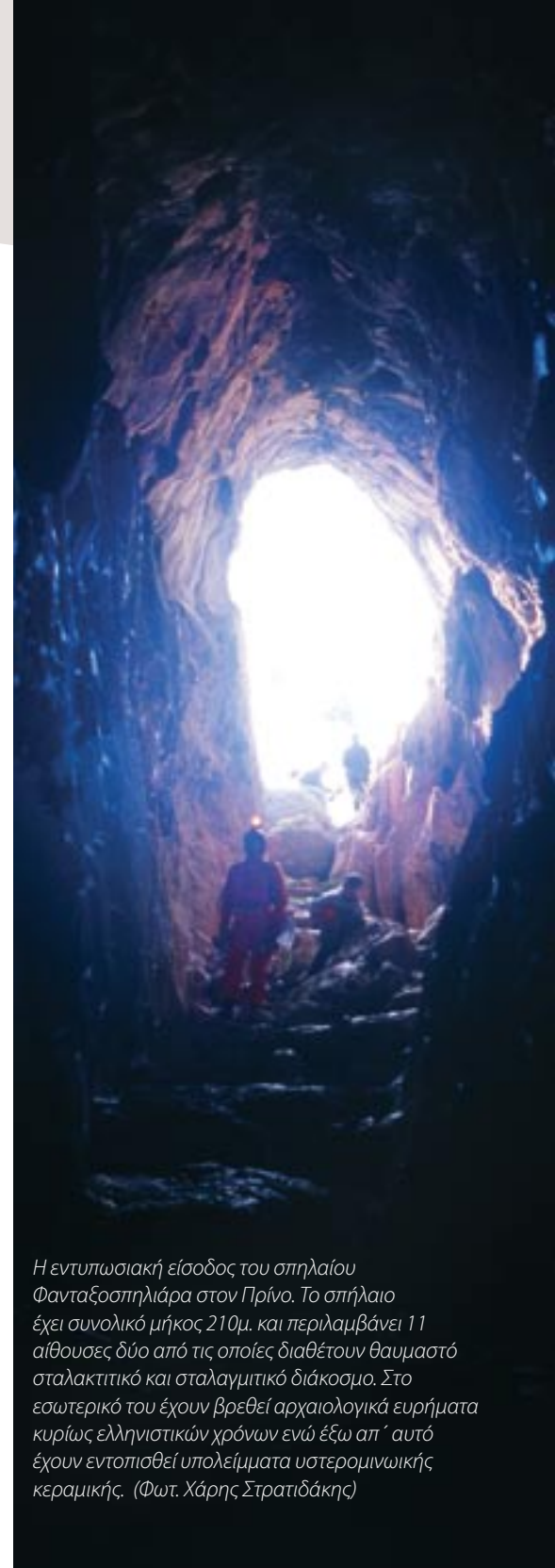
Εικονοστάσιο στον Πρίνο.

του 14ου αι., ακαδημαϊκού χαρακτήρα και στο πνεύμα της κωνσταντινουπολίτικης παράδοσης. Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας με κατεύθυνση προς τα βόρεια. Στη διασταύρωση που συναντάμε μετά από 2,50 χιλ. στρίβουμε αριστερά και μετά από 1 χιλ., φθάνουμε στη Βιράν Επισκοπή (βλ. διαδρομή 4).

Περνάμε το χωριό και ακριβώς στη βόρεια έξοδο του, στρίβουμε δεξιά και ακολουθούμε το δρόμο προς Πρίνο. Το όμορφο και πολύ ενδιαφέρον αυτό χωριό προσεγγίζουμε μετά από 1,5 χιλ. Χτισμένο στο ανώτερο σημείο της μίας όχθης φαραγγιού, το δροσερό και με υπέροχη θέα αυτό χωριό, βρίθκει από σύγχρονες, επαύλεις. Εκείνο όμως που το κάνει πολύ ιδιαίτερο είναι ο παλιός οικιστικός του πυρήνας με τα μεγάλοπρεπα αρχοντικά που είναι όλα ανα-

καινισμένα. Δεν πρέπει να παραλείψουμε να επισκεφθούμε την Εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, στα ΒΑ του Πρίνου. Μέσα στη σταυροειδή με τρούλο εκκλησία με τις τοιχογραφίες του 15ου/16ου αι. βρίσκεται και εντυπωσιακό μωσαίο με τη μορφή πέτρινης σαρκοφάγου που φέρει οικόσημο της οικογένειας Τζαγκαρόλων. Ξεχωριστού ενδιαφέροντος είναι και το σπήλαιο «Φανταξοσπηλιάρα» πάνω στο λόφο με το όνομα «Κουλές». Τα μινωικής, ελληνοιστικής και ρωμαϊκής εποχής ευρήματα μαρτυρούν ότι θα πρέπει να αποτελούσε τόπο λατρείας σ' όλο το φάσμα της αρχαιότητας. Από τον Πρίνο κατηφορίζουμε προς την παραλιακή Σκαλέτα που βρίσκεται περίπου 1 χιλ. βόρεια. Η περιοχή αυτή με τη θαυμάσια αμμουδερή παραλία, τα πεντακάθαρα νερά, τις πολυτελείς και πολυάριθμες ξενοδοχειακές μονάδες, είναι ένα από τα πιο αξιόλογα θέρετρα όχι μόνο του Δήμου Αρκαδίου αλλά και ολόκληρης της Κρήτης.

Η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, στον Πρίνο.

Η εντυπωσιακή είσοδος του σπηλαίου Φανταξοσπηλιάρα στον Πρίνο. Το σπήλαιο έχει συνολικό μήκος 210μ. και περιλαμβάνει 11 αίθουσες δύο από τις οποίες διαθέτουν θαυμαστό σταλακτιτικό και σταλαγμιτικό διάκοσμο. Στο εσωτερικό του έχουν βρεθεί αρχαιολογικά ευρήματα κυρίως ελληνοιστικών χρόνων ενώ έξω απ' αυτό έχουν εντοπισθεί υπολείμματα υστερομινωικής κεραμικής. (Φωτ. Χάρης Στρατιδάκης)

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 3.

Πηγιανός Κάμπος - Πηγή - Άγιος Δημήτριος - Μέση - Κυριάννα - Αμνάτος - Καψαλιανά - Αρκάδι - Ελεύθερα

Από τον Πηγιανό Κάμπο πηγαίνουμε στο χωριό Πηγή (βλ. διαδρομή 2). Περίπου 300μ. ανατολικά της Πηγής στρίβουμε δεξιά προς Άγιο Δημήτριο που βρίσκεται γύρω στα 500 μ. μετά τη διασταύρωση. Το όμορφο αυτό χωριουδάκι οφείλει το όνομά του στην ομώνυμη βυζαντινή εκκλησία που βρίσκεται στα ΒΔ του. Πρόκειται για μία σταυροειδή με τρούλο εκκλησία που χρονολογείται στον 11ο αιώνα και θεωρείται μία από τις σημαντικότερες της Κρήτης. Είναι αναστηλωμένη και σώζεται σημαντικό τμήμα από τον τοιχογραφικό της διάκοσμο. Ανάλογης σπουδαιότητας είναι και η εκκλησία της Αγίας Τριάδας με καλά διατηρημένες τοιχογραφίες. Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας προς τα νότια και μετά από 1,5 χιλ. φθάνουμε στο χωριό Μέση, τη γενέτειρα του λόγιου Γεώργιου Χορτάτη. Το χωριό αναφέρουν ως *Messi* οι πηγές του 16ου αι., ενώ παλαιότερα αποτέλεσε έδρα Βυζαντινής Επισκοπής. Δεν αποκλείεται μάλιστα

Ο Άγιος Δημήτριος διακρίνεται για την γραφικότητά του.

Τοιχογραφία από τον Άγιο Δημήτριο.

το όνομά του χωριού να δηλώνει τη θέση του, μια και βρίσκεται «ανάμεσα» στις δύο άλλες επισκοπές, την «Καλαμίνος» και την «Μυλοποτάμου». Αξίζει να επισκεφθούμε την σπηλιά «Κιουμπρά» στα ΝΑ του χωριού όπου σ' ένα ειδυλλιακά διαμορφωμένο χώρο έχει ανεγερθεί μνημείο πεσόντων στη θέση συμπλοκής αντιστασιακών με Γερμανούς. Από τη Μέση αναζητούμε το δρόμο που με κατεύθυνση προς τα ανατολικά οδηγεί στην Κυριάννα. Τον ακολουθούμε και μετά από μία διαδρομή 1,5/2χιλ μέσα

στους ελαιώνες συναντούμε το δρόμο Λούτρα – Κυριάννα. Στρίβουμε δεξιά και τον ακολουθούμε, για να φθάσουμε μετά από 2 χιλ. στην Κυριάννα. Όπως μαρτυρεί η ετυμολογία του, το όνομα προέρχεται από κάποια «Κυρία Άννα». Άλλοι πάλι

Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, 11ος αι.

Παραδοσιακό καφενείο στη Μέση.

πιστεύουν πως ανάγεται στο προσωνύμιο «Αη Κυρ Γιάννης» που ανήκε στον Άγιο Ιωάννη τον Ξένο, ο οποίος περιηγήθηκε στον περιοχή κατά τον 11ο αι. Στα αρχεία του 16ου αι. αναφέρεται ως Chirianna και αργότερα ως Kyriana. Ολόκληρη η περιοχή αποτελούσε κατά το 16ο αι. φέουδο του Ματθαίου Καλλέργη, ενός βαθύπλουτου φεουδάρχη που ήλεγχε σχεδόν όλα τα ΒΑ χωριά του Ρεθύμνου συμπεριλαμβανομένου και του Αρκαδιού. Ο ίδιος συνεργάστηκε με τον ηγούμενο Κλήμη

Χορτάτζη για την ανακαίνιση της πρόσοψης του καθολικού της Ι. Μ. Αρκαδιού. Λέγεται μάλιστα πως κάποιο μέγαρο μέσα στο χωριό ήταν χτισμένο με βάση τα σχέδια των ίδιων των αρχιτεκτόνων του μοναστηριού. Αυτό το αναγεννησιακό «Palazzo»

θα πρέπει να ήταν η αγροτική έπαυλη του μεγαλοκτηματία. Ο Καλλέργης δολοφονήθηκε το 1572 και η οικογένειά του μετακόμισε στην Βενετία, στο μεγάλο-πρεπο κτήριο Palazzo Calergi. Στην Κυριάννα δεν πρέπει να παραλείψουμε να επισκεφθούμε την εκκλησία της «Κοιμήσεως της Θεοτόκου» που η πρόσοψή της θυμίζει αυτήν του

Το «Palazzo» Καλλέργη.

Η πρόσοψη της εκκλησίας της Παναγίας.

Το μνημείο στην σπηλιά «Κίουμπρά».

Ο παλιός ελαιόμυλος του Αρκαδίου στα Καψαλιανά.

Αρκαδίου. Έχει το σχήμα του ελεύθερου σταυρού με τρούλο και παρεκκλήσιο στη ΝΑ γωνία. Στη νότια πλευρά της υπάρχει το έμβλημα των Καλλέργηδων. Στο ίδιο χωριό βρίσκεται και η εκκλησία του Σωτήρα Χριστού με εντοιχισμένο έμβλημα στο νότιο τοίχο. Τρία χιλιόμετρα ΝΑ της Κυριάννας βρίσκεται το χωριό Αμνάτος (βλ. διαδρομή 1). Αν θέλουμε, αξίζει να κάνουμε μία μικρή παράκαμψη αμέσως έξω από το χωριό προς τα αριστερά, για να επισκεφθούμε το χωριό Καψαλιανά που βρίσκεται περίπου 1 χιλ. ΒΑ της Αμνάτου. Ο οικισμός που για πρώτη φορά αναφέρεται σε έγγραφα το 1842, αποτελούσε μετόχι της Ι.Μ. Αρκαδίου και ανάμεσα στα 15 κτίσματά του περιελάμβανε και τον ελαιόμυλό του. Μέχρι το 1958 ο ελαιόμυλος βρισκόταν σε λειτουργία και ο οικισμός φιλοξενούσε 15 οικογένειες που δυστυχώς στα επόμενα χρόνια το εγκατέλειψαν με αποτέλεσμα να ερημωθεί και να ερειπωθεί. Το χωριό που

Το Ηρώον

Η πέτρινη γέφυρα και η επιγραφή της

σήμερα αναστη-
λώνεται με ιδιωτική
πρωτοβουλία,

πρόκειται να φιλοξενήσει το «Μουσείο της Ελιάς» στον ίδιο τον ελαιόμυλο της Μονής. Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας με κατεύθυνση προς τα νότια, για να φθάσουμε μετά από 3,70 χιλ. στην Ι. Μ. Αρκαδίου. Το

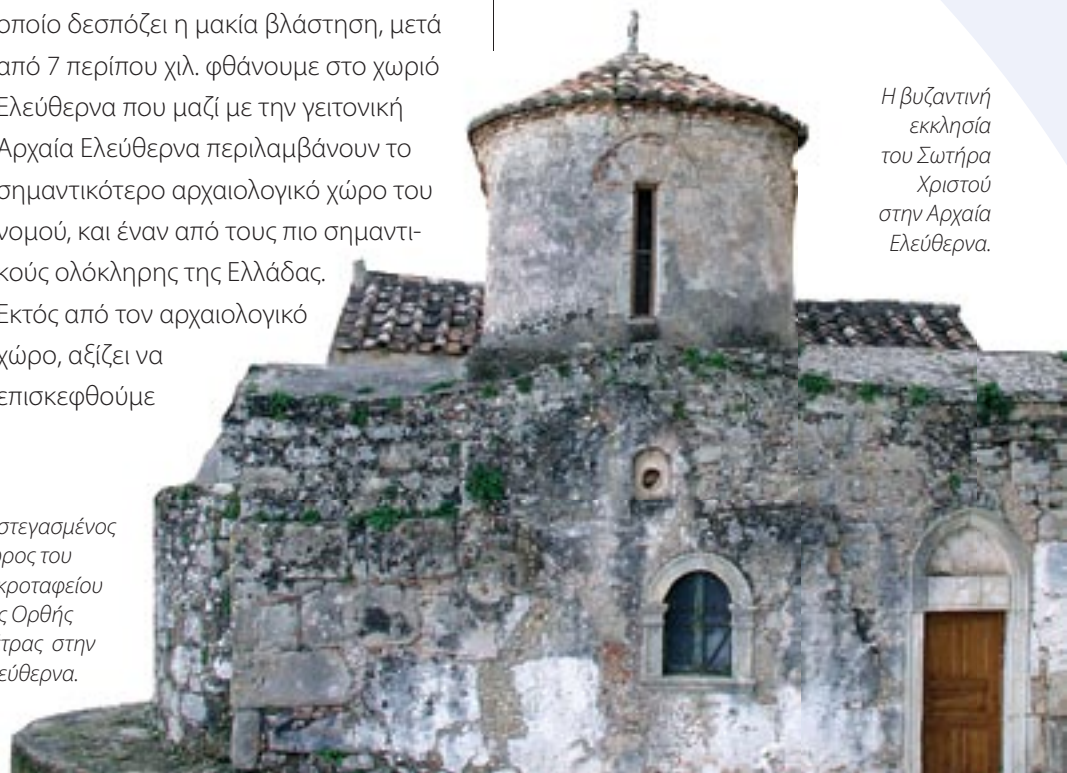
Ο στεγασμένος χώρος του νεκροταφείου της Ορθής Πέτρας στην Ελεύθερνα.

μεγαλύτερο τμήμα του δρόμου κινείται παράλληλα με το εξαιρετικού φυσικού κάλλους Αρκαδιώτικο φαράγγι. Σε ένα σημείο μάλιστα κατηφορίζει τόσο ώστε προσεγγίζει την κοίτη του ποταμού με το πέτρινο γεφυράκι και τις εγκαταστάσεις του βυρσοδεψείου του μοναστηριού, κι έπειτα ξανανεφορίζει, για να μας οδηγήσει στο μοναδικής ομορφιάς υψίπεδο, όπου εδώ και αιώνες δεσπόζει το ιστορικό Αρκάδι. Εκτός από την επίσκεψη στο μοναστήρι αξίζει να περιηγηθούμε σ' ολόκληρη την περιοχή, να θαυμάσουμε το μοναδικό δάσος με τις κουκουναριές και να ξεκουραστούμε στο αναψυκτήριο του μοναστηριού. Αφήνουμε το Αρκάδι ακολουθώντας το δρόμο που με κατεύθυνση ΒΑ οδηγεί στην Ελεύθερνα. Περνάμε τη λιμνοδεξαμενή της Μονής και αφού διασχίσουμε ένα ορεινό τοπίο και βραχώδες τοπίο στο οποίο δεσπόζει η μακία βλάστηση, μετά από 7 περίπου χιλ. φθάνουμε στο χωριό Ελεύθερνα που μαζί με την γειτονική Αρχαία Ελεύθερνα περιλαμβάνουν το σημαντικότερο αρχαιολογικό χώρο του νομού, και έναν από τους πιο σημαντικούς ολόκληρης της Ελλάδας. Εκτός από τον αρχαιολογικό χώρο, αξίζει να επισκεφθούμε

Αρχαία Ελεύθερνα.

την εκκλησία του Σωτήρα Χριστού στην Αρχαία Ελεύθερνα. Πρόκειται για ένα ναό σε σχήμα ελεύθερου σταυρού με τρούλο. Η τοιχογραφία του Παντοκράτορα στον τρούλο αποτελεί δείγμα κομνηνικής τέχνης και χρονολογεί το ναό στον 12ο αι.

Η βυζαντινή εκκλησία του Σωτήρα Χριστού στην Αρχαία Ελεύθερνα.

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 4.

Σταυρωμένος - Νέα Μαγνησία - Βιράν Επισκοπή - Λούτρα-Παγκαλοχώρι - Αρσάνι - Σφακάκι

Βρισκόμαστε στην περιοχή του Σταυρωμένου (βλ. διαδρομή 1). και ακολουθούμε το δρόμο προς Βιράν Επισκοπή. Σε 1,5 χιλ. περνάμε από τον οικισμό Νέα Μαγνησία που, όπως δηλώνει και το όνομά του, ιδρύθηκε το 1923 από 14 οικογένειες μικρασιατών. Συνεχίζουμε τη διαδρομή μας προς τα νότια και λίγο πριν το χωριό Βιράν Επισκοπή βρίσκουμε αριστερά διασταύρωση προς το μικρό

Σκίτσο του 1745 στο οποίο απεικονίζεται η Μονή του Αγίου Γεωργίου (Αρσάνι). Φιλοτεχνήθηκε από τον Ρώσο μοναχό και περιηγητή Βασίλειο Grigorovich Barskij.

οικισμό του Αγίου Νικολάου. 1,3 χιλ. ΝΑ της Νέας Μαγνησίας βρίσκεται το χωριό Βιράν Επισκοπή. Η λέξη «βιράν» που είναι τούρκικη και σημαίνει «ερείπιο» σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το χωριό τούτο δεν αναφέρεται στις βενετσιάνικες πηγές αλλά πρώτη φορά το συναντούμε το 1842, επιβεβαιώνει τη θεωρία του Gerola για την ίδρυση του χωριού. Σύμφωνα με τον Ιταλό ερευνη-

Η Μονή Αρσανίου.

Νέα Μαγνησία, η εκκλησία και η παιδική χαρά.

τή, μετά την απελευθέρωση της Κρήτης από του Σαρακηνούς ξαναϊδρύθηκαν οι παλιές επισκοπές, ορισμένες από τις οποίες άλλαξαν έδρα. Τότε η πρώτη επισκοπή Α(γ)ρίου εγκαταστάθηκε στη θέση αυτή. Ο επισκοπικός ναός ήταν είτε η εκκλησία της Αγίας Ειρήνης που σήμερα είναι σε ερειπιώδη κατάσταση είτε ο ναός του Αγίου Δημητρίου που βρίσκεται 1,20 χιλ ΝΔ του χωριού, στο δρόμο προς Λούτρα. Ο τελευταίος είναι μία τρίκλιτη, στεγασμένη με θόλους βασιλική. Στο τόξο της εισόδου υπήρχε τοιχογραφία με τον Άγιο Δημήτριο. Στις ανασκαφές που έκανε ο Καλοκύρης το 1959, αποκάλυψε προϋπάρχοντα ναό της Δικτύνης Αρτέμιδος. Μέσα από το χωριό στρίβουμε δεξιά και μετά από 200 μ. πάλι δεξιά. Αφού περάσουμε και το Άγιο

Βιράν Επισκοπή. Το υπό ανακαίνιση ελαιουργείο.

Δημήτριο που αναφέραμε παραπάνω, στα 2,5 χιλ. φθάνουμε σε κομβικό σημείο που δεξιά οδηγεί στο Σταυρωμένο, ευθεία στην Λούτρα και αριστερά στον Πίκρη. Μέσα από τους ελαιώνες συνεχίζουμε ευθεία προς Λούτρα όπου φθάνουμε σε 3 χιλ. Στη

Η ημιεριπωμένη εκκλησία του Αγίου Δημητρίου.

Μονή Αρσανίου

Η Μονή Αρσανίου βρίσκεται σε απόσταση 12 χιλ. ανατολικά του Ρεθύμνου. Θα πρέπει να ιδρύθηκε στα χρόνια της Βενετοκρατίας από κάποιο μοναχό Αρσένιο που έδωσε το όνομά του στο μοναστήρι. Σύμφωνα με άλλη άποψη το όνομα προέρχεται από κάποια Αρσινόη που αφιέρωσε την περιουσία της για να χτιστεί το μοναστήρι. Ο σταυροειδής με τρούλο ναός που βλέπει σήμερα ο επισκέπτης οικοδομήθηκε το 1888 και είναι αφιερωμένος στον Άγιο Γεώργιο. Πρόκειται για τον δεύτερο ναό που ανηγέρθη στη θέση του παλαιότερου που είχε εγκαινιαστεί το 1600. Το μοναστήρι ανακαινίστηκε το 1970 και το καθολικό τοιχογραφήθηκε γύρω στο 1988/90. Διαθέτει μουσείο και συνεδριακό κέντρο.

Λούτρα στρίβουμε αριστερά προς Παγκαλοχώρι. Σε 1,5 χιλ. φθάνουμε στο όμορφο και γραφικό αυτό χωριό με τα αναστηλωμένα σπίτια και τις νεόδμητες επαύλεις. Στα ΝΑ του χωριού βρίσκεται το μνημείο των εκτελεσθέντων από τους Γερμανούς. Στο μέσον του τμήματος Παγκαλοχώρι - Σφακάκι βρίσκεται η Μονή Αρσανίου την οποία αξίζει να επισκεφθεί κανείς.

Άνω Βιράν Επισκοπή. Τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής.

Βιράν Επισκοπή

Το Παγκαλοχώρι.

Τουριστικός Οδηγός **ΔΗΜΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ**

Υλοποίηση: Εκδόσεις MEDITERRANEO, www.mediterraneo.gr, info@mediterraneo.gr

Κείμενα: Στέλλα Καλογεράκη, αρχαιολόγος | Σχεδιασμός: Βαγγέλης Παπιομύτογλου | Φωτογραφίες & Χάρτες: Εκδόσεις MEDITERRANEO